

Gediminas LIPNICKAS

KUNIGO LIKIMAS

Alfuko tėvas, caro valdymo metais "loterijos" dėka išvengęs rekrutų dalios, atidavė jėgas pelkėtai, krūmokšniais apaugusiai žemei, gausiai šeimai. Šiaurės Lietuvos Pumpėnų apylinkėse valstiečių bruzdėjimas, prasidėjęs 1905 metų pradžioje, rekrutų ėmimo dieną, nenurimo iki rudens. Kauno gubernatorius P. Veriovkinas 1905 metų balandžio 16 dienos pranešimu įsakė policijai atidžiau stebėti valstiečius.

Tomis negandų dienomis senoje, šiaudais dengtoje medinių rastų troboje kaimynė pribuvėja priėmė dar vieną neramų ir balsingą šeimos narį. Stolyfino reformos nepaliestame Talkonių kaime palei dulkėtą vieškelį glaudėsi keletas senų sodybų.

Aštuonių brolių ir jaunesniosios seselės būryje mėlynakis, storomis putliomis lūpomis Alfukas buvęs apskriausias ir jautriausias. Kartą vienas iš vyresniųjų brolių garsiai perskaitė straipsnelį iš palėpėje rasto 1907 metų vasario mėnesio 21 dienos laikraščio „Skardas“. Buvo rašoma, kad Kirkiliškių dvaro savininkas darbininkus laiką gyvulių vietoje, maitinąs blogiausiu valgiu, net papuvusia mėsa. Tai išgirdęs šešiametis Alfukas, sėdėdamas ant krosnies, ėmė kukčioti ir tyliai verkti. ...Nuo sakais kvepiančio šilo, rūku apgaubtu įstros upės

slėniu šiltais vakarais patraukdavo naktigonėn brolių būrys arklį ganyti. Laužui liepsnojant, žemo ūgio, šviesių plaukų mėlynakis stodavo ant akmens ir deklamuodavo išmokus eilėraščius lietuvių, lenkų ar rusų kalbomis, pamėgdžiodavo mokytojų "paskaitas". Prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą iš Peterburgo į Pumpėnus atvykusi mokytoja Adelė Urbonaitė pasakodavo (ji rusų kalbos mokė ir šių eilučių autorių), kaip žiuriai žandarai susidorojo su žmonėmis Peterburgo kruvinąjį sekmadienį... Tai įstrigo jaunam "pamokslininkui".

Alfukas, vos sniegui nutirpus, sulaukęs Velykų, eidavo į mokyklą — basas, sulopytomis kelnėmis, su grifeline lentele drobiname maišelyje. Besišaipantiems turtingesnių kaimynų vaikams atkirsdavo:

- Drabužiai, batai — nesvarbu, o galva, - tukseno pirštu į kaktą,—galva mokslui sukurta...

Pradžios mokyklą baigęs su pagyrimu, įstojo į Panevėžio vyrų gimnazijos antrąją klasę. Mokslas sekėsi gerai. Turėjo gabumų literatūriniais rašinėliams, menui (Kazys Inčiūra „Beržai ui sod", V.,1985, 381 p.) — piešdavo ir tapydavo peizažus. Ne kartą už tai buvo premijuotas. Kai kurie paveikslai išliko iki šiol. Už mokslą gimnazijoje reikėdavo mokėti septyniasdešimt penkis litus per metus, bet dažnai dėl gero pažangumo, dėl to, kad augo gausioje neturtingoje šeimoje, sumažindavo mokesčių arba visai nuo jo atleisdavo.

Per vasaros atostogas ganydamas. Alfonsas kaimo vaikams aiškino rūkymo ir svaigalų žalą. Kaip prisimena brolis Juozas, miręs 1986 metais, alkoholis ir rūkymas buvę visą gyvenimą jo priešai. Be to, jis visiems vaikams sakydavęs, kad negalima nesiklausus iš svetimo sodo skinti nei obuolių, nei kriaušių, negalima iš daržų rauti morkų ir apskritai jokio svetimo daikto liesti.

Pirmasis pasaulinis karas gimnazistui įskiepijo neapykantą vokiečių okupantams. Matė, kaip tėvas, kaimynai slėpė galvijus, naminius paukščius, bijodami, kad vokiečiai neatimtų. Su okupantų žiaurumu Lietuvoje susidūrė, baigiantis vienoms vasaros atostogoms: įsibrovę kaizerio kareiviai reikalavo atiduoti paskutinį arklį, o kadangi tėvas nesutiko, neprašyti svečiai norėjo jį nušauti. Teko atiduoti, šį dramatišką įvykį Alfonsas ne kartą vėliau minės savo pamoksluose.

...Kai baigė Panevėžio gimnaziją, tėvai nevertė stoti į kunigų seminariją. Kaip prisimena brolis. Alfonsas išsi-taręs. Jį geriau būti geru kunigu negu blogu valdininku.

Dievo įsakymai, skelbiantys esmines dorovės normas (nevak, nekalbėk netiesos, nepaleistuvauk, nežudyk, mylėk savo artimą ir t. t.), atitiko jo charakterį, įgimtą norą visur ir visada skelsti humanizmo tiesas, kovoti su negerovėmis.

Jaunuolis tikėjosi, kad ir savo įtikinimu, iškalba paveiks žmones, kad nuolat bendraus su jaunimu, o svarbiausia — galės pamokslauti. Savo prigimtimi Alfonsas buvo visuomenininkas ir oratorius.

Teologijos mokslai gerai sekėsi, ir 1930 metais Alfonsas baigė Kauno tarpdiecinę kunigų seminariją, o 1932 metais gavo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos filosofijos fakulteto diplomą, pasirašytą rektoriaus profesoriaus V. Čepinskio ir fakulteto dekanı profesoriaus P. Kuraičio. Diplominis darbas "Vincen t i i Krėvė Mickevičius" rašytas lotynų kalba. Savo prisiminimuose ne kartą geru žodžiu mini buvusį rektorių prelatą Joną Mačiulį-Maironį, dėščius Lietuvos istoriją, literatūrą ir moralinę teologiją, kurio skelbtas atgimtas liko įamžintas Lietuvos istorijoje. Apie savo mokytojo mirtį sužinojęs būdamas Londone 1932 m. Lietuvių bažnyčioje už vėl. atlaikytos gedulingos pamaldos (1932.VI.30), kuriose dalyva vo lietuvių atstovybės Londone nariai.

Kunigas Alfonsas Lipnickas-Lipniūnas gyveno pagal įsitikinimą: viskas kitiems - sau nieko. Tačiau netrukus jam paaiškėja, kad gyvenime yra ir daug sudėtingesnių problemų, kad jam dar reikia mokytis. Alfonsas išvyko studijuoti sociologijos į Paryžių ir Lilę.

Dar neįšventintas į kunigus, Alfonsas Lipniūnas 1928 metais bandė viešai per katalikų spaudą aiškinti skurdo ir vargų priežastis Lietuvoje, rašydamas: "Kodėl Dievas leidžia į šį pasaulį tiek daug nelaimių, sakysim, kad ir tik ką praūžusį Didįjį karą, kuris ištisus sodžius ir miestus pele nais pavertė, milijonus Žmonių išžudė, ašarų ir kraujo upelius paliejo?" ("Pavasaris", 1928, Nr. 20). Tame pačiame straipsnyje nurodo į dalį blogio priežasčių: "Jei nebūtų tiek tinginiavimo, nereikalingo baladojimosi po vakaruškas, sėdėjimo prie putojančio alaus ašočio ar degtinės buteliuko, daug skurdo savaime išnyktų iš mūsų tarpo. Juk pats žmogus yra savo laimės kalvis". Viename iš straipsnių laikraščiui "Panevėžio balsas" primena karo žiaurumus: "Dar nepasisotino pasaulis dešimtmilijoninėmis Didžiojo karo žmonių gyvybių aukomis, kultūros griuvėsiais, dar pragaištingesniais dvasios nuostoliais. Tautinis Šovinizmas, priėjęs ligi visiško fanatizmo, pasiekė šiandieną kulminacinį punktą". 1930 m. liepos 6-ąją, ką tik atšventęs Pumpėnų bažnyčioje primiciją, jaunas kamendorius Alfonsas Lipniūnas po kelių mėnesių pradeda konfliktuoti su Smetonos vyriausybe. Apie tai rašė tautiškos minties savaitraštis "Mūsų kraštas" (1930. lapkričio 13): "Geriau jau kunigėlis būtų užlipęs ant bačkos, gaila, kad neatsinešiau kiaušinių" (tokie atsiliepimai apie jauno agitatoriaus kun. Lipnicko "pamokslą") . Po to prasideda bylos. Prieš mane trisdešimt keturi (tik

dalis archyvinės medžiagos) įvairiaspalviai teismų sprendimai, šaukimai, pranešimai, teismų įsakymai iš įvairių apskričių nuovadų (Panevėžio, Utenos, Rokiškio, Pasvalio ir kitų), vis dėl kriminalinių bylų.

"Taikos Teisėjas šaukia Tamstą kaltinam, į savo kamara, esančią Panevėžy, 1931 m. kovo 31 dieną 9 val. ryto byloje kalt. šmeižime valdžios".

Vienoje byloje teigiama, kad kaltininkas „nubaustas 400 (keturiais šimtais) litų bauda, neišsigalint sumokėti baudos, pakeisti 14 (keturiolika) parų areštu" už Panevėžio katedroje 1930 m. lapkričio 9 d. pamokslo metu pasakytus žodžius: "miglotos mūsų dienų valdovų pažiūros", "jau prieš porą metų kai kurioms mokykloms ėmė nebeduoti pašalpų (Utenos, Plungės, Vilkaviškio)". „Kas dedasi su dorove? Visur bloga... Valdžia silpnina"... Baigiant pamokslą, katedros skliautais baritonu nuaidi žodžiai: "Kur tik sutiksime valdžios atstovus, sakykite, kad nebe gerai dedasi Lietuvoje... Jei taip visi kalbėsime kaip vienas, ir kunigas ir pasaulininkas, remsime ir stiprinsime tikėjimą ir išvysti galėsime, kaip anot psalmininko: „Pasigailėjimas ir ištikimybė susitinka; teisybė ir ramybė bučiuojasi" (84, H). Amen."

Kunigas pamokslus, paskaitas pradėdavo ramiu balsu, su neišnykstančia šypsena. Baritonas vis stiprėdavo, ir pamokslas būdavo baigiamas rimtai ir labai garsiai. Kunigas buvo eruditas, mokėjo rusų, vokiečių, anglų, prancūzų, lenkų, lotynų, hebrajų kalbas. Tai padėdavo jaunojo kunigo pamokslams. Iš bažnyčios Alfonsą Lipniūną policija ne kartą palydėdavo į nuovadą. Kaltinamasis apeliacijos skunduose bandė įrodyti policijos piktnaudžiavimą įstatymais, melagingus protokolus, bet bausmės nebūdavo švelnesnės. 1931 metais Linkuvos teisėjas pradėjo bylą, kurioje kaltino kunigą dėl pamokslo 1930 metų gruodžio 8 dieną Linkuvos bažnyčioje. Jis kalbėjęs, "kad platinasi paleistuvystė, ir vyriausybė ją palaikanti". Laikraščiai „Panevėžio balsas" (1931, Nr. 11), „Rytas" (1931, Nr. 56) straipsniuose su antrašte "Pirmoji byla kunigui už pamokslą" rašė, jog byla tuo ypatinga, kad pirmąsyk Lietuvos teismų praktikoje taikomas kunigui Baudžiamojo Statuto 263 I straipsnis „už platinimą viešoje vietoje pramanytų žinių, kad tuo pakenktų vyriausybės veikimui". Kadangi Lietuvoje nebuvo specialaus dvasininkų kalėjimo, kunigui Lipniūnui paskyrė laikiną namų areštą, draudė išvykti iš miesto. Jis mokėdavo pinigines baudas, kurias finansuodavo vyskupas Kazimieras Paltarokas. Apie konfliktą tarp Smetonos vyriausybės ir partijų bei kunigo areštą savo skaitytojams informavo net Latvijos laikraštis „Jaunakas Žinās". Taigi ne rožėmis tiestas kelias teko Panevėžio Vyskupijos Jaunimo Direktoriui ir Regiono pirmininkui kunigui Lipniūnui.

Alfonsas LIPNIŪNAS, 1930 balandžio 21, Taikomuose

Išvertęs iš prancūzų kalbos ne vieną knygelę (A. Huonder "Baltoji rožė". Iš arabų gyvenimo pasakojimas, 1935; Bernardas Arens „Paskutinioji pergalė". Apysaka iš huronų ir irokezų misijų, 1936), 1932 šiais metais pakeliavęs po Vakarų Europą, parašė knygą "Penkių valstybių sostinėse" (1933, "288 p.). Iš veikalo antraštės gali atrodyti, kad autorius aprašo tik tai, kas dėjosi tose sostinėse. Yra ir to, bet iš tikro kunigas atliko didesnę uždavinį, paliesdamas įvairių kraštų, per kuriuos vyko į Eucharistinį kongresą Dubline (1932.VI.22—26), gyvenimą, pateikė apščiui mokslinės medžiagos. A. Lipniūnas nušviečia Airijos socialinio, politinio, ekonominio gyvenimo vaizdą. Paberia nemažai minčių apie Vokietiją. Iš knygos paaiškėja ir apie Prancūzijos socialinį ir religinį gyvenimą. Autorius stabteli anglų tautos istorijos kryžkelėse, neužmiršta ir

Belgijos, kur katalikybė daro įtaką visoms gyvenimo sritims.

Knygoje "Penkių valstybių sostinėse" A. Lipniūnas atskleidė savo požiūrį į vokiečių šovinistus. Sunkiai gavęs vizą pervaziuoti Vokietiją, įsivėlė į ginčą traukinyje su 25 metų vokiečiu. Šis paklausė: "Kaip mes, lietuviai, žiūrime į vokiečius". Trumpai atsakiau, kad man nepatinka visokie šovinistai, o vokiečių tarpe lokių daug yra. ypač šių dienų hitlerininkai. Nepatinka vokiečių nuolat kartojamas "Drang nach Osten", "Deuschland uber alles". Nepatinka pagaliau vokiečių žiaurumas. Vokietukas užsigavo, pareikalavo atsiimti žodžius. Nereikėjo nusileisti, kadangi užtekinai turėjau argumentų savo kalbai paremti. Priminiau dar šį pavasarį Berlyne vokiečių studentų keltas demonstracija prieš Lietuvą dėl Klaipėdos, lietuvių studentų persekiojimą Vokietijoje. Priminiau nepažabotą jų militarizmą. skiepijimą nei nekaltoje jaunuomenėje ir k

1933 metais kunigas drąsiai vadina fašistuojančius vokiečių hitlerininkus "rudmarškiniams". piktinosi, kad „žmogus jiems antraeilis dalykas“, „jie mindžios po kojomis kitų tautų laisvę, lies kraują, gaisrais nušvies padanges". Pacifistinių pažiūrų autoritetu nurodo Tomą Maną. Nesvetimos kunigui buvo marksistinės idėjos, nors tiesiogiai komunistams nesimpatizavo, atseit, "kaip aš, būdamas kunigu, religinių pažiūrų, pritarisiu tiems, kurie nepripažįsta Dievo" (iš brolio Juozo prisiminimų). ...Po daugelio metų, vieną saulėtą ir vėjuotą vasaros dieną besiklausant varstomų langinių „muzikos“, atsidarė priemenės durys. Prieblandoje krintantys pro langą spinduliai apšvietė besišypsantį veidą, pro apvalių rėmų akinius žvelgiančias mėlynas akis, šviesius su sklasytu kairėje plaukus — neaukštą kunigėlį. Tamsi eilutė ir po švarku, ant krūtinės, juoda "maniška" su standžia balta apykakle teikė elegantiškumo, paslaptiškumo, nes niekas iš kaimynų taip nesirengė. Vikriais judesiais atsegė žalsvo užvalka-lėlio sagutes, spragtelėjo lagamino dangčio metaliniai užraktai,— kaip visi vaikai, ir mes su sesulėmis laukėme dovanėlių. O dovanų būta nepaprastų: spalvotos pasakų knygelės "Pušnėtas katinas", "Jonukas ir Magdutė", "Pelenė", "Miki Maus cirke", "Liulo akiniai", kurias iki šiolei išsaugojau... ir lik viena vaikiška spalvota religinė "Leiskite vaikučius prie manęs". Kaip visada, kunigas apėjo nepasiturinčiais gyvenančiais kaimynais ir apdalijo dovanėlėmis. Per kelias jo viešnagės dienas buvome išėję į mišką pa-uogauti. Nieko nesivaržydamas jis linksmai mėtė su mumis sodo pievutėje sviedinį. O tai buvo paskutinis susitikimas. Jis retai atvykdavo iš Prancūzijos, rašė tik švenčių progomis trumpai, daugiausia siūsdavo atvirukus. Į tuometinius žurnalus "Ateities spinduliai", "Ateitis", "Židinytis", "Pavasaris" bei laikraščiams rašė įvairius straipsnius.

pasirašydamas tikrąja pavarde Lipnickas (vėliau sulietuvinęs į Lipniūną) arba slapyvardžiu Lilijas. Išlikę atvirukai byloja: 1932.VII.3 "...esu Eifelio bokšte. Paryžius daug gražesnis už Londoną." 1938.XI.13., Paryžius: "Paryžiuje žmonių nuotaika dabar kiek geresnė, nes nebėra lokio didelio karo pavojaus bent artimiausiu laiku. Prieš mėnesį daugelis buvo net jau pabėgę iš Paryžiaus, bijojo oro puolimų." 1939.III.25, Paryžius: "Po Klaipėdos įvykių vėl skrendu mintimis į Lietuvą. Visus sveikinu kaip išlikusius kol kas laisvus nuo vokiečių nelaisvės. Mes Paryžiuje apie viską žinojome daug anksčiau ir daug geriau, kadangi čia daugiau rašo."

Studijuodamas Prancūzijoje. Alfonsas Lipniūnas palaikydavo glaudžius ryšius su konfratrais ir pasauliečiais, gyvenančiais Lietuvoje. Amerikoje, Kanadoje, Italijoje, Vokietijoje ir kitur. Viename iš kunigo K. Rankelės laišku A. Lipniūnui (1934 m. vasario 2 d.) perskaičiau: „Jums galbūt nežinoma, kad aš į darbininkų sielą buvau visiškai įėjęs. Nieko šlapio prieš mane neturėjo. Dėl to aš anksčiau kaip policija žinodavau daugelį nusikaltimų. Kur galėdavau, sulaikydavau. Tokių atsitikimų buvo daug. Bet kur negalėdavau sulaikyti, pats dalyvaudavau, kad bent juos sumažinčiau. Taip yra buvę, kad aš su darbininkais ėjau vogti. Žmonės buvo nevalgę, išbadėję. Mano visi daiktai taip pat buvo ištuštinti. Aš negalėjau nuo noro pasieškoti ko nors svetimame bute sulaikyti. Dėl to ėjau kariu, bet saugojau, kad galimai mažiau žalos padarytų. Vėliau, kai daugiau užsidirbo, privedžiau prie to, kad nebevogtų ir pavogtas dešras bei kumpius atpirktų."

Tokia drąsi išpažintis liudija, kad draugai pasitikėdavo A. Lipniūnu.

Vyskupas K. Paltarokas laiške (1935.XII.15) prašo A. Lipniūno: „Tik žiūrėk, nepersidirbk. Paliegėlių turiu gana kunigų. Man senatvėje reikia kunigų milžinų". Kitame laiške (1937-XI.9) vyskupas rašo: „Vyskupijoje yra išties invalidų eilė, jie ne lik nieko nepadedą, bet ir jiems reikia padėlių". Toliau jis prisipažįsta, kad "stumiame vėžlio žingsniu Lietuvos kultūrą". O kunigas A. Juška Prancūzijoje esančiam A. Lipniūnui (1937.X.2) perduoda vyskupo Matulionio susirūpinimą dėl seminarijoje sumažėjusio kursantų skaičiaus, jog „greičiausiai taip dedas dėl to, kad juntamas bendras religijos atšalimas, o be to, patys kunigai savo pavyzdžiais ir kalbomis ne vieną atitraukia nuo kunigystės".

Rankraštiniai dokumentai patvirtina šią nuomonę. Pavyzdžiui, vienas kunigas laiške (1937.VIII.13) samprotauja apie savo darbą: "Susmulkėjau. Egoistiniai rūpesčiai. Remontai, ūkis, pastoracija. Pastebėk, pastoracija gale. Jei kitaip rašyčiau veidmainiaučiau. Gyvenimo ironija: kunigas vis liek pirmiausia turi rūpintis materija. Kitaip

negyvensi. O gal iš viso reikia reformuoti mūsų klebonijas, išmesti senus papročius ir tradicijas, modernizuoti kunigų suvažiavimus, atlaidus..." Dar kritiškiau kunigystės reikalus aprašo laiške A. Lipniūnui (1937.XI.15) "panelė" Genė iš Panevėžio: "O apie kun. Balnionį, tai bijau ką ir sakyti. Kun. Balnionis jau ne kunigas, bet sužieduotinis. Jis

susižiedavo su viena ligone. Šiaip nieko mergaitė, bet labai nerimta. Po visokių konfliktų kun. Balnionis išvažiavo į Alytaus sanatoriją. Pas jį buvo atėję pasikalbėti labai rimti žmonės, bet vis viena niekas nepadėjo." A. Lipniūno dvasiniai prieštaravimai sustiprėjo, kai jis apsilankė 1933-iais metais Jungtinėse Amerikos Valstijose bet Kanadoje. Antroji kunigo knyga „Naujasis pasaulis" skaitytojų nepasiekė — nepraleido cenzūra. Tautininkai, bylinėdamiesi su kunigu dėl valdžios Ižeidinėjimų, palaikydami draugiškus santykius su Vokietija, negalėjo toleruoti pritarimo pažangioms idėjoms. Išlikusiame signaliniame knygos "Naujasis pasaulis" egzemplioriuje kunigas A. Lipniūnas pažymėjo: „Užtenka prisiminti 1933 m. birželio 10 d., kada to pat Berlyno universiteto ir operos aikštėje liepsnojo didelės knygų stirtos, ir visa rudmarškinių studentų ambicija ir aureolė pranyks. Laužuose liepsnojo T. Manno, Wassermano, Remarko, U. Sinclairo, Heinės, Markso ir kitų žymių rašytojų, visuomenininkų, filosofų mokslo darbai. Ypač be pasigailėjimo buvo deginamos knygos, skelbiančios pacifizmą, humaniškumą, pasigailėjimą".

Taigi pasaulinės aktualijos kunigui nebuvo svetimos; iškarpos jo pabrauktos mintys apie darbininkų gyvenimą, sociologiją išsamiai apmąstytos. Pasipiktinimas fašistuojančia Vokietija ir pačiu Hitleriu — *ad maximum!* Toje pačioje knygoje kunigas A. Lipniūnas be užuolankų rėžia tiesą apie Hitlerio asmenybę, nagrinėja jo atėjimo į valdžią priežastis: „Hitleris patapo ne tik parlamento, bet ir visos Vokietijos viešpats. Tiesa, kad didelė dalis vokiečių prieš jį lenkiasi tik iš baimės, bet vis tiek turime sutikti, kad Hitleris yra paveręs didesnę Vokietijos dalį ir kur nori, ten ją gali vesti. Jis žudo, į kalėjimus sodina, terorizuoja ir visai varžo piliečių laisvę, degina parlamentą". "Jis išėjo į tautą, norėdamas pasipelninti ir gerą karjerą sau sudaryti. Jis išėjo kaip agentas Stinesso, Hugenbergo ir kitų stambųjų Vokietijos kapitalistų, kurie, pasinaudodami nelaimingomis tėvynės valandomis, į savo kišenes sutraukę buvo milžiniškus kapitalus, o liaudį palikę didžiausiame skurde". Cituoju dar vieną mintį: „Viena iš Hitlerio išgalėjimo priežasčių yra tai geležinis jo paties užsispyrimas ir nesigėdijimas kovoje prieš savo idėjos priešus pavartoti pačių žiauriausių ir barbariškiausių priemonių. Teroru, žiaurumais, turint didelį skaičių gerai suorganizuotų banditų, labai lengvai

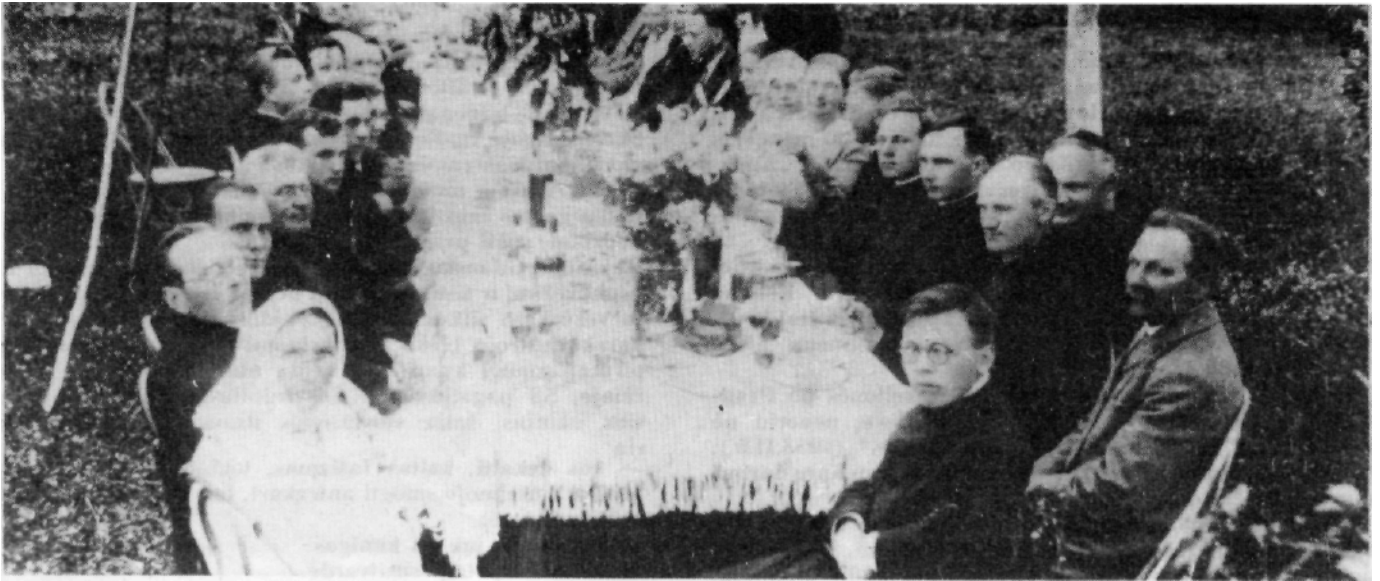
galima priversti kitus susitraukti į save ir paklusti, bet ar tai yra tikras laimėjimas?!"

Suprantama, argi galėjo tuometinė cenzūra praleisti tokias maištingas mintis?

Toliau knygoje išvardijami nacionalsocialistų žiaurumai ir primenama, kad "neturėtų to visko nematyti ir Jungtinės Amerikos Valstijos, kurios iš dalies yra kaltininkės, kad šiandieninė Vokietija tokia, o ne kitokia". Kunigas A. Lipniūnas neprijautė JAV politinei sistemai. Grįžęs iš kelionės po Ameriką, laikraščio "Panevėžio balsas" korespondentui jis pasakė: „Man atrodo, kad Amerika šiandieną serga, yra didelis ligonis, ir vargu visos Roosewelto pastangos bus užtektimi vaistai jai išgydyti. Anarchizmo simptomai jau per daug ryškūs, ir abejotina, ar bepajėgs kas užbėgti katastrofai už akių."

1933 metais pabuvojęs Vokietijoje, Olandijoje, milžinišku keleiviniu laineriu "Statendam" per septynias su puse paros sėkmingai pasiekė Niujorką. 1933 m. rugpjūčio 9 dieną Čikagos miesto Lietuvos Vyčių 21 seime kaip pavasarininkų federacijos atstovas įteikė pavasarininkų-vyčių vienybės aktą. Lietuvos Vyčių Amerikoje seimo valdyba (A. Onaitis, J. Bulevičius ir Justa Karpiutė) bei pasirašę aštuoni centro valdybos asmenys įteikė tokio turinio savąjį aktą tėvynainiams į Lietuvą: „Gerbiamieji pavasarininkai! Šiuomi nuoširdžiai dėkojame už Pavasarininkų-Vyčių Aktą, kurį mūsų seime įteikė Jūsų Atstovas, gerb. Kun. A. Lipnickas. Lietuvos Vyčių 21 Seimas priėmė vienu balsu šį reikšmingą Vienybės Aktą džiaugsmingai ir entuziastiškai. Seimo dalyviai tiki, jog Pavasarininkų-Vyčių Aktas labiau paskatins Amerikos lietuvių jaunimą laikytis tikėjimo ir tautybės idealų, jiems dirbti ir pasišvesti, jis jungia stipriu ryšiu mūsų organizacijas dideliems darbams vykinti — visą atnaujinti Kristuje — ir užtikrinti lietuvių tautai garbingą ateitį. Chicago, III. 1933 m., rugpjūčio 9 d." Apvažinėjęs JAV bei Kanados miestus, A. Lipniūnas susidūrė su imigraciniais dokumentų tvarkymo sunkumais. Dėl vietos valdžios pateikto ultimatumo jis negalėjo dalyvauti atsisveikinimo vakarieniėje. Labai skubėdamas 1933 rugsėjo 5 dieną iš Monrealio lėktuvu pasiekė Niujorką, įveikęs 600 kilometrų, ir tą pačią naktį išplaukė į Europą. Kauną pasiekė rugsėjo 15-ąją. Grįžęs artimiesiems pareiškė, jog daugiau niekada nevyksias į Ameriką, ir pažadą ištesėjo.

Iš Kanados (Monrealio) giminėms pasiųstame atvirlaiškyje (1933.IX.1) rašė: "...esu Monrealyje. Didelis miestas su 100 bažnyčių. Žmonės labai religingi ir nuoširdūs. Lietuvių taip pat yra, bet šie daugumoje labai tamsūs, per tamsumą subedievėje..." Paskutinę taikią 1939 metų vasarą teologijos licenciatas

Primicijos stalas tėviškėje. Pirmajame plane -- Alfonsas Lipniūnas su tėvais, 1930 m. liepos 6 d.

kunigas A. Lipniūnas grįžta iš Prancūzijos į Lietuvą tęsti Panevėžio vyskupijos jaunimo direktoriaus pareigų. 1940-aisiais jam suteikiamas profesoriaus vardas, ir jis skiriamas katalikiškajam darbui į Vilniaus lietuviškąją kunigų seminariją.

Į Vilnių iš Panevėžio persikelia 1939 metų lapkričio mėnesį, saviesiems pranešdamas: „Vilniuje viskas vyksta labai gerai. Aušros Vartuose kasdien laikau mišias.“ (1939. XII.1).

Savo pamoksluose, paskaitose Alfonsas Lipniūnas skiria daug dėmesio moraliniams-doroviniams klausimams, aiškina šeimų pakrikimo priežastis, jaunimo auklėjimo trūkumus. Ragina stiprinti atsakomybės jausmą, nes žmogus išsigims-tas, jei neišėinąs drausmės mokyklos. Sakydavo, jog „tėvai privalo žinoti, koks turi būti vaikas, ir žmogaus asmenybę formuoti kolektyviai: tėvas, motina, mokykla, organizacija. Tėvų autoritetui pradėjus kristi, pradeda griūti šeima ir visas gyvenimas“.

1940 metų vasaros įvykius Alfonsas Lipniūnas sutiko palankiai, bet į kompromisą matyt, nesiruošė eiti. Liepos 14 d. paskelbus rinkimus į vadinamąjį „Liaudies seimą“, kurie tęsėsi ir kitą dieną, kunigas nėjo balsuoti. Brolis Juozas prisimena, kad po keletą kartų per dieną ateidavęs

agitatorius ir iki paskutinės rinkimų valandos tai geruoju, tai grasindamas ragino balsuoti. A. Lipniūnas vis aiškino-davo:

- Esu kunigas, kaip aš balsuosiu už tuos, kurie mano tikėjimo nepripažįsta!? Iš Rusijoje esančios santvarkos žinome, kad valstybė nori visus pagal vieną kurpalių varyti. Jau pas mus puola kunigus, rašo jiems protokolus, tardo, kai mėginu ginti katalikų teises. Kai audros šėlsta, o keleivis kopia į kalnus, tai svarbiausia nenustoti jėgų. Mes, tikintieji, kopiam prie aukštų idealų, religijos, laisvės, einame ištikimų Kristaus Bažnyčios karių pareigas. Žmogus-be tikėjimo negali gyventi!

Dievo per prievartą kunigas niekam nepiršo, bet gyvenime esančias pakrikimo priežastis aiškino aktyviai, skelbė lygybės, brolybės, laisvės idėjas. Tai atitiko socialines kunigo pažiūras. Jam artimo meilė buvo ne tuščia formulė kaip daugelio jo kolegų, o elgesio norma. A. Lipniūnas pradėjo suvokti naujo laikotarpio dvasią ir tikinčiųjų darbo žmonių lūkesčius. Deja, neilgam! Visą pakeliui triuškinanti okupantų lavina sugriovė ir kunigo ateities sumanymus.

Karas! Antrasis jo gyvenime grobikiškas, kultūrą naikinantis karas! Laiške savo giminėms A. Lipniūnas rašo:

"Koks veidmainingas pasaulis, ir kaip toli žmonija nuo tikrojo Dievo!"

Kazys B radimas prisimena literatūrinius vakarus kun. A. Lipniūno bute, kuriuose dalyvavo Vytautas Mačernis, Kazys Umbrasas, pokario melu žuvę Bronius Krivickas. Mamertas Indriliūnas ir kiti. Už 1941 m. birželio mėnesyje per pamokslą perskaitytą Kazio Bradūno eilėraščių „Amžinoji Motina“ (prieš karą buvęs išspausdintas "Židinio" žurnale, 1939, Nr. 4), buvo tardomas, jam uždrausta laikyti pamokslus Šv. Jono bažnyčioje.

Kun. A. Lipniūnas savo pamoksluose nagrinėdavo kasdieninius reiškinius, bet pagrindinė mintis buvo: lietuvių misija Rytų—Vakarų kultūrų kryžkelėje. Lietuvis šioj kryžkelėj — švyturys abiejoms kultūroms. prisimena Stasė Vanagaitė-Petersonienė.

Nors savo rankraštiniuose užrašuose iš kelionės po Prancūziją A. Lipniūnas rašė, kad "gink Dieve, nenoriu nė kiek užsiimti politika. - tai ne mano darbas" (1938.II.5.), bet negalėjo nutylėti, matydamas kruvinus okupantų darbus gimtoje Lietuvoje.

1943 metais reicho armijai pralaimėjus prie Stalingrado, nacistai pradėjo gaudyti žmones vermachtui. Esesininkų legionų kūrėjai viename iš atsišaukimų siūlė jaunimui, stojančiam į vokiečių kariuomenę, tabako ir degtinės. Kunigas A. Lipniūnas 1943 metų kovą Vilniaus Šv. Jono bažnyčioje per sekmadieninį pamokslą ištarė lemtingus žodžius: „Iki šiol Lietuvos jaunimo niekas nenupirko. Nei už tabaką, nei už degtinę. Nenupirks jo ir dabar!" Okupantai, įsiutę, kad nesiseka mobilizuoti besislapstančio Lietuvos jaunimo, apkaltino lietuvių inteligentiją. Įtūžęs Kauno gestapininkas, masinių žudynių organizatorius ir dalyvis Helmutas Albertas Rauką pasirašo dokumentą, reikalaujantį areštuoti ir išsiųsti į Štuthof koncentracijos stovyklą dešimtis inteligentų įkaitais už nesėkmingą mobilizaciją. Šis karinis nusikaltėlis tik 1982 metais iš Kanados Ontarijo provincijos, kur slapstėsi, buvo perduotas VFR teismui. Jo aukomis tapo profesoriai Vladas Jurgutis, Balys Sruoga, kunigas Alfonsas Lipniūnas, kiti inteligentijos atstovai.

Po karo Štuthofė rastame dokumente, liečiančiame visus 47 Lietuvos įkaitus, prie kiekvieno kalinio pavardės parašyta:

"Vadovavo lietuvių pasipriešinimo judėjimui ir ypatingai kurstė prieš Valstybės komisaro įsakytą lietuvių tautos mobilizaciją. Valstybės saugumo policijai ir Rytų krašto Saugumo Tarybai susitarus su Valstybės gynybos štabu bei policijos vadais, siunčiamam neribotam laikui į Vokietijos Reicho Koncentracijos stovyklą.

Jaeger."

1943 metų kovo 16 dieną suimtuosius veža sunkvežimiu iš Vilniaus į Kauno gestapo rūsius. "Kelionė" nuo Kauno iki Tilžės tęsiama prabangiame autobuse. Po to suimti inteligentai savaitei uždaromi Tilžės kalėjimo bažnyčioje. Iš Tilžės jie biddenami traukiniu į Gdanską. Tebegyvenančio Skriaudžiuose liudininko Leono Puskunigio žodžiais, kunigas Lipniūnas raminęs saviškius:

- Tikriausiai mus tik izoliuos kokioje nors stovykloje. O ten gal ne taip jau baisu. Tik reikia būti drausmingam. budriam, spėti prie katilo ir į lovą...

Deja, nuo Gdansko gestapininkai žvėriškai elgėsi: sugrūdo į sunkvežimį ir keturiasdešimt penkis kilometrus iki Štuthof vežė kaip silkes stalinėje. Vidurnaktį išrikiuotieji prie barako antrojo bloko "patikrinami". Čia ir kunigas gavo pirmąjį smūgį kumščiu į veidą nuo jauno lenko prižiū-retojo, SS pagalbininko. Susvirduliuavęs pakelia nukritusius akinius, šalia stovintiems draugams girdint, ištaria:

- Jus nekalti, kaltas fašizmas, tokiais jus padaręs... Mušeika užsimojo smogti antrąkart, bet kažkas iš atvežtųjų ryžtingai tarė:

- Ką darai, juk jis kunigas!

Mušeika šiaip taip susitvardė.

A. Lipniūnas, kaip B. Sruoga ir kiti suimtieji, gavo raudoną trikampį - politinio kalinio ženklą, nešiojamą ant krūtinės ir ant kelnų. Visi buvo pasmerkti kalėti bent jau iki karo pabaigos. 1944 metų vasarą dvasininkai buvo varomi į bendrus darbus, juos mušė kaip ir kilus kalinius. Vėliau esesininkai, matydami neišvengiamą pralaimėjimą, leido dvasininkams net religines apeigas atlikinėli, pasidarius bloke altorėlį. Darbas lageryje kunigui tapo nebeprivalomas. Gal ši lengvata iš dalies padėjo A. Lipniūnui išvengti krematoriumo ir sulaukti pirmosios išvadavimo dienos?

Labai vaizdžiai aprašytas „klipatų" gyvenimas Balio Sruogos knygoje "Dievų miškas". Alfonsas Lipniūnas su Balio Sruoga beveik visą laiką gyveno tuose pačiuose barakuose. Išlikę laišakai iš Štuthofo konclagerio: jie rašyti, kaip buvo reikalaujama, tik vienoje lapo pusėje, vokiečių kalba. Ant laiškų lakštų buvo dedamas patikrinimo antspaudas: "Lager Stuthof 6. dez. 1943". A. Lipniūno brolis Juozas pasakojo, jog siuntinius galima buvo siųsti syki per mėnesį iki i) kilogramų. Štuthof kalinys prašydamas atsiųsti duonos džiovėsių, o knygų gaudavęs iš draugų.

Kun. A. Lipniūnas koncentracijos stovykloje buvo labai susidraugavęs su čekų rašytoju Janu Tymbliu. Jiedu — evangelikas ir katalikų kunigas pasidarė du neatskiriama draugai.

Balio Sruogos "Dievų miško" ištrauka, jog „Apie artimo

meilę, apie humaniškumą, buvo kadaise daug knygų pri-rašyta... Et, tuščia jų! Neveria jos skaityti!", patvirtina ir atsitiktinis incidentas su A. Lipniūna. Kartu bloke gyve-nusio Leono Puskunigio žodžiais, lai nutiko šalta ir niūru vakarą. A. Lipniūnui sėdint už ilgo lentinio stalo ir prie žvakutės skaitant knygą. Ilgokai užtrukęs "esmanų šreibš-tuvėj", atėjo įkaušęs, piktas profesorius B. Sruoga ir. pama-tęs skaitantį Alfonsą Lipniūną, prišoko prie jo. plačiu rankos mosiu nužėrė knygas nuo stalo, šaukdamas kaliniams: "Velniop knygos, velniop esmanai!" Netikėtai už-klyptas A. Lipniūnas tik sumirksėjo, po to surankiojo išmėtytas knygas ir atlaidžiai šyptelėjo. Kunigas A. Lipniūnas negalėjo gyventi tik sau - iš namų gautais siuntinėliais pasidalydavo su visais. Atitrukęs nuo darbo ar knygos, surankiojęs duonos likučius, bėgdavo į kitus barakus sušelpiti naujai atvežtų lietuvių. Būdamas silpnos sveikatos, dažnai kankinamas migrenos, bet tvirtos valios, kankinamas laikėsi tvirtai, nors ankstesnis impulsyvumas ir smalsumas įvairioms mokslo sritims blėso... Iš judraus, viskuo besidominčio pasidarė uždaras, ramus, susimąstęs, santūrios kalbos kalinys. Bloko draugams net užsiminė, jog "reikėsią trauktis iš plačiųjų visuomeninių reikalų". (Apie tai prisimena S. Yla savo knygoje "Žvėrys ir žmonės dievų miške". Pulnam, JAV, 1951). ...1945 sausio 25 dieną iš Štuthofio pajudėjo vos kojas pavelkančių, anot B. Sruogos, "klipatų klipatėlių" kolona. Šiaip taip pasiekę Pucko miestelį, kunigas lik su švarku, blogai jausdamasis ir virpėdamas nuo šalčio, toliau eiti nebegalėjo. Atsitiktinumo dėka pakeliui nepribaigtas A. Lipniūnas liko Pucke, kur jį priglaudė ponia Jankovska savo bule Sobieskio gatvėje Nr. 5. Nedidelę dėžutę su jo asmeniniais daikteliais . Jankovskos duktė, prisimenanti kunigą, 1989 m. rugsėjo pradžioje perdavė giminaičiams, atvykusiems parsivežti palaikų į Lietuvą.

Trečią dieną ligotas kunigas visai atgulė patalan. Iškvietas iš ligoninės rusų gydytojas Fiodoras Soprunovas, geras Alfonso studijų Prancūzijoje bičiulis (šiuo metu gyvenęs Maskvoje, parašęs knygų "Savo keliu"), apžiūrėjęs diagno-zuoja šiltinę ir tuoj pat ant neštuvų nugabena ligoninēn. Vietos dvasininkai, sužinoję, kad A. Lipniūnas ir kunigas, bandė įduoti komuniją, bet šis nepriėmė jos, parodyda-mas ranka, kad padėtų po pagalve. Šiltinės ir plaučių uždegimo išsekintame kūne silpo paskutinės jėgos ir vil-tis... Praėjus kelioms dienoms, iš kažkur atskubėjęs kon-fratras bandė dar sykį įduoti komuniją... 1945 metų kovo 28 dieną Alfonsas Lipniūnas miršta. Moteris, tvarkydama patalą, rado po pagalve dvi nepriimtas komunijas. Konclageryje paruoštame pamoksle 1944 metų Didžiajam Penkiadieniui pažymėta: "Aš kenčiu ir mirštu. Bet aš

prisikelsiu. Be mirties nėra prisikėlimo. Ir mes visi, ir tauta, kuri kenčia ir apmirusi, kelsis kaip pergalėto-ja..."

Pažįstami lenkai ir likę gyvi Štuthofio kaliniai palaidojo kunigą Alfonsą Lipniūną miestelio kapinėse ir priprašė sargų pastatyti betoninį paminklėlį su užrašu. Pucke vieloj seno antkapėlio 1973 rugpjūčio 19 buvo pastatytas naujas paminklinis antkapis su ažuolo šakele ir užrašu: „Pro deo et patria. Martyres Litvani de Krstutthof. Alfonsas Lipniūnas 1905—1945".

...Lenkijos pajūrio Vyslos nerijos žvejų kaimelis Štutovas išgarsėjo po Antrojo pasaulinio karo kaip šiurpūs Štut-hofas. Lagerio muziejuje plevėsuoja trylikos valstybių vėliavos, primenančios piliečių kančias ir pažeminimą. Teisinga būtų iškelti ir Lietuvos trispalvę. Trikampiškas, suvenyrinis lagerio muziejaus ženklelis atkeliavęs į Kuršių neriją. Paėmęs jį į ranką, prisimenu savo dėdės Alfonso Lipniūno tarytum meteoru švystelėjusį gyvenimą. Sun-kausiaj gyvenimo valandą kunigas neišdavė tautos ir pasi-tiko tragišką lemtį su tūkstančiais Štuthofio kalinių. Tik po daugelio metų, 1989 metų rugsėjyje, palaikai perkelti į Lietuvą ir iškilmingai perlaidoti Panevėžio vyskupijos katedros šventoriuje.

